

Изденүүчү Айтышева Жаңыл Токтосуновнанын «Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясына расмий оппоненттик

пикир

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Билим берүүнүн тарыхында карама-каршы полюстагы эки окуучунун субъекти б.а. өздөштүрүү жөндөмү чабал жана креативдүү балдар менен иштөө маселелери илимий жана практикалык жактан көп кырдуу көйгөй жараткан проблемалардын катарында турган. Ал тургай бул маселе кыргыздардын салттык билимдеринде да кагталып калгандыгын «таш кулак», «акма кулак», «куйма кулак» деген фразеологиялык педагогикалык туюнтмалардан көрөбүз. Изилденип жаткан проблема боюнча илим тарыхындагы талкуулар окутуу процессинде өздөштүрүүсү начар балдар кандай көйгөй жаратса, зээндүү балдарды окутуу да ошондой эле оор экендиги тууралуу корутундуга алып келет. Ошондуктан, бүгүн бүт дүйнө мамлекеттеринин, анын ичинде Кыргызстандын билим берүү тууралуу мыйзамдары менен билим берүү стандарттарында зээндүү балдарды окутуу өзгөчөлүктөрүн эске алуу максатында, балдардын жекече үйрөнүү потенциалына шайкеш парадигмаларды, методдорду практикалоого өзгөчө басым жасалган. Тилекке каршы, реалдуу билим берүү чөйрөсүндө көптөгөн мугалимдер “таланттар өз жолун өзү таап кетет” деген пикирди тутунуп, өзүнүн окутуу ишмердүүлүгүн көнүмүш адат менен “*Орто окуучунун образына*” багыттап келе жатышкандыгын танууга болбойт. Көптөгөн изилдөөлөрдө, анын ичинде каралып жаткан диссертацияда тастыкталгандай, зээндүү балдар атайын кеңеш –көмөксүз өзүнүн өзгөчө потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн ачууга дараметсиз келет. Бирок, тилекке каршы бүгүн кыргыз педагогика илиминин корунда зээндүү балдарды окутуунун өзгөчөлүктөрү тууралуу билимдер жетишсиз. Ушундан улам изденүүчүнүн ушундай татаал проблеманы изилдөөгө батышып киришип жатканы колдоого арзыйт.

Изилдөөгө киришип жатып, диссертант зээндүү балдарды карама каршылыктарды ар тараптуу үйрөнүп, анализдеп адекваттуу анализ жасай алгандыгын көрүүгө болот.

Диссертациялык изилдөөнү максаты - зээндүү балдардын билим берүү процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин теориялык жана методикалык жактан негиздөө жана методикалык сунуштарды иштеп чыгуу катары айкындалган.

Коюлган максат жана анын структурасы катары белгиленген милдеттер Кыргызстандын педагогикалык илиминин контекстиндеги чечилген маселелердин алкагынан алып караганда кыйла жаңы. Бирок, диссертациялык изилдөөнүн мазмундук жана структуралык композициясын долбоорлоодо соңку жылдардагы көптөгөн жумуштарга таандык, типтүү мүчүлүштүктөр орун алган. Арийне, мында автордук позиция менен эсептешпей коюуга болбойт. Ошону менен менен бирдикте диссертацияга коюлуучу жалпы талаптардын чегинен чыккан оппоненттик каалоо сунуштарыбызды билдире кетүүнү зарыл деп эсептейбиз. Биздин пикирибизде, изилдөөнүн предметин конкреттештирүү максатында илимий аппаратта балдардын курактык өзгөчөлүктөрү жана билим берүү чөйрөсүнүн предметтик алкагы көрсөтүлсө жакшы болмок. Изилдөөнүн аппараты стилдик терминологиялык тактоолорго муктаж. Темада борбордук категория катары “окутуу процесси” термини колдонулса илимий аппаратта эч негиздөөсүз “билим берүү процесси”, “өнүктүрүү” болуп өзгөрүлүп кете берген. Илимий аппаратта олуттуу стилдик алешемдиктерге жол берилген. М: Максат компонентинде “методикалык” (менимче илимий- методологиялык) деген сөз эки ирет кайталанат. Изилдөө милдеттери толугу менен илимий стилдик редакцияга муктаж. Диссертациянын глава параграфтарынын аталышы маани маңызы боюнча коюлган милдеттерге туура келбейт. Милдеттердеги “*дидактикалык негиздери*” 1-главанын аталышында “*илимий –педагогикалык негиздери*” Айрым пункттарда “*билим берүү*” түшүнүгү (глава 1.2. ,2.3. “өнүктүрүү” түшүнүгү менен алмашып кеткен. Диссертациянын милдеттеринде жана илимий жаңылык компонентинде “педагогикалык шарттар” белгиленген, бирок структурада андай параграф жок.

2. Изилдөөчү илим жана практика үчүн актуалдуу төмөнкүдөй натыйжаларды жарата алган.

1-жыйынтык. Диссертациянын биринчи главасында “Зээндүү балдар” жана анын психикалык сапаттык касиеттери такталган. Автор тарабынан чет элдик фундаменталдуу изилдөөлөргө таянып “шык, жөндөмдүүлүк, интеллект” “жөндөмдүүлүк”, “интеллект”, “чыгармачылык активдүүлүк, “чыгармачыл инсан” жана “чыгармачылык жөндөмдүүлүк” түшүнүктөрүнүн арасындагы жалпы жана айрымачылыктарды талдоо аркылуу “балдардын зээндүлүгү” түшүнүгүн ачып, тактоолорду киргизген. (Глава-1. 10-29 б.б.). Диссертациянын 23- 28 беттериндеги автор тарабынан такталган зээндүү балдарды мүнөздөгөн 9 өзгөчөлүк жана анын компоненттери тууралуу корутундулар диссертациянын теориялык таанымдык баасын арттырып турат. Бирок, диссертациядагы бул илимий натыйжа авторефератта жетишээрлик чагылдырылган эмес.

2-жыйынтык. Диссертациянын “Зээндүү балдарга билим берүүнүн дидактикалык маселелери” аттуу бөлүмүндө (2.2. 55-105 б.б.)) мектептерде зээндүү окуучуларга билим берүүнү дифференцирлеп жана жекече уюштуруунун мазмуну жана дидактикалык негиздерин ичине камтыган модели иштелип чыккан. Автор тарабынан, зээндүү балдарды өзгөчө шартта окутуунун “паралеллдерди дифференциялоо”, “Паралеллдерди кайра топтоштуруу”, “Өзгөрүлмө окутуу (попеременное обучение)”, “Байытылган окуу программалары” окуу программалары сыяктуу формалары айкындалган (2.2. 65-69 б.б.)

3-жыйынтык. Мектептерде зээндүү балдарды окутуунун педагогикалык шарттары, аны ишке ашыруу методикасы иштелип чыгып эксперимент аркылуу текшерилген, илимий-методикалык сунуштар иштелип чыгылган.

3. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын, таянактарынын жана корутундусунун негизделгендик жана ишенимдүүлүк даражасы.

Изилдөөдөн келип чыккан теориялык тыянактардын ишенимдүүлүгү тиешелүү методологиялык жоболордун жана методдордун жетекчиликке алынышы аркылуу камсыздалган. Коргоого коюлган диссертация илимий натыйжаларга жетүү жолундагы автордун изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүн жана өздүк салымын тастыктай алат.

1-натыйжа. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери, “зээндүүлүк” түшүнүгү, аны аныктоо жолдору көптөгөн адабияттардагы түрдүү өңүттөгү көз караштарды талдоонун негизинде конкреттештирилген.

2-натыйжа. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин аныктоодо педагогикалык процесстеги көптөгөн типтүү кубулуштарды салыштырып, типтештирип талдоо жана корутундулоо аркылуу айкындалган.

3-натыйжа. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин эксперимент аркылуу текшерүүнүн негизинде методикалык сунуштар иштелип чыккан. Экспериментке жетиштүү сандагы окуучулар тартылып, анда кызыктуу маалыматтар келтирилген, контролдук жана эксперименталдык класстардын жетишүүсүнүн салыштырмалуу динамикалары таблицалар менен берилген.

4. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын (жобосунун), тыянактарынын жана корутундусунун жаңылык даражасы.

1-натыйжа. Салыштырмалуу жаңы. Изилдөөдө зээндүү балдардын психологиялык табияты тууралуу мурдагы изилдөөлөрдө айкындалган көз караштар жалпыланып такталган.

2-натыйжа. Жаңы. Зээндүү окуучуларга билим берүүнү уюштуруунун дидактикалык негиздери, педагогикалык шарттары кыргыз мектептеринде жүргүзүлгөн педагогикалык эксперименттердин натыйжасында айкындалып негизделген. Биздин оюбузча бүгүнкү илимий билимдер корунда класс жетекчини жалпы эле педагогду ушундай кеңири контекстте кароо жагы жетишпейт.

3-натыйжа. Жаңы. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин эксперимент аркылуу текшерүүнүн негизинде

иштелип чыккан методикалык сунуштар автордун өзү тикеден тикен катышкан изилдөөчүлүк табылгасына таандык.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.

Изденүүчү Айтышева Жаңыл Токтосуновнанын «Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» аттуу темадагы диссертациясында көрсөтүлгөн натыйжалар ички биримдикке жана логикалык ырааттуулукка ээ. Практикалык сунуштар текшерилген теориялык жоболорго негизделген. Диссертация Кыргызстанда бул проблемага арналган жаңы изилдөө катары жаңы илимий натыйжаларды жана жоболорду камтыйт. Бул изденүүчүнүн кыргыз педагогикасына кошкон жеке салымын тастыктайт.

6. Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык баалуулугу төмөндөгүлөр менен аныкталат:

- Зээндүү балдарды окутуу боюнча окуу – методикалык документтерди, концепцияларды түзүүдө негиз катары колдонулушу мүмкүн;
- мектеп мугалимдерин зээндүү окуучуларды окутууну жекече жана дифференцирлеп уюштуруу боюнча теориялык жактан негизделген жана практика жүзүндө сынактан өткөрүлгөн методикалык сунуш кеңештер менен камсыз кылат;
- Изилдөөнүн теориялык жана прикладдык натыйжалары педагогикалык колледждерде жана жогорку окуу жайларда болочок мугалимдерге педагогикалык жана психологиялык циклдеги сабактарды: лекцияларды, атайын курстарды, семинарларды иштеп чыгууда жана үйрөтүүдө жана мугалимдердин кесиптик билимин өркүндөтүү мекемелеринде алардын зээндүү окуучуларды окутуу-тарбиялоо процессин уюштуруу боюнча кесиптик педагогикалык компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүдө колдонулушу мүмкүн.

7. Диссертациянын негизги натыйжаларынын, жыйынтыктарынын, корутундуларынын толук жарыяланышы.

Изилдөөнүн багыты боюнча бардыгы 19 макала жарыяланган. Автордун илимий илимий-методикалык эмгектери изилдөөнүн негизинде формулданган теориялык жоболорду ошондой эле практикалык рекомендацияларды толугу менен өз ичине камтыйт.

8. Автореферат жана жарыяланган эмгектер белгилүү өлчөмдө диссертациянын мазмунун чагылдырат. Бирок диссертациядагы айрым натыйжалар атап айтканда биринчи милдетке байланыштуу айрым өзөктүү идеялар авторефератта жетиштүү чагылдырылбай калган.

9. Жалпысынан диссертациялык жумушта жогорудагылардан тышкары төмөнкүдөй кемчиликтерди белгилөөгө болот.

1. Илимий аппарат (максат, милдет, объект, предмет, илимий жаңылыктар) олуттуу илимий жана стилистикалык коррекцияны талап этет. Автор тарабынан таризделген практикалык сунуштар өтө эле жалпы болуп, изилдөө предметинин чегинен чыгып кеткендей таасир калтырат.

2. Диссертация жана авторефератта педагогикалык шарттарды, зээндүү балдарды окутуу технологияларын илимий жактан негиздөөдө заманбап методологиялык принцип, концепция жана методдор жетишээрлик эске алынбай калган. Айрым учурда негиз катары Советтик дидактикадагы жалпы түшүнүктөрдү талдоого да орун берилип кеткен. (Дисс. 55- 63 б.б.) Буга байланыштуу Америка психологдор Ассоциациясы тарабынан кенже курактан баштап мектеп курагындагы таланттуу балдарды окутууда колдонууга сунушталган психологиянын негизги 20 принциби жетекчиликке алынса жумуш бир кыйла утуштуу болмок. Бул принциптерди ичине камтыган *“Кенже курактан баштап мектеп курагындагы креативдүү, талантуу жана жөндөмдүү балдарды окутуудагы негизги 20 принцип”* (Бишкек. 2019) - деген аталышта окутууда китеп формасында кыргыз тилине которулуп Кыргыз билим берүү Академиясы тарабынан бардык мектептерге сунушталган.

3. Диссертацияда зээндүү балдарды окутуу боюнча эксперименталдык –тажрыйба иштери конкреттүү окуу предметтердин алкагында аткарылса изилдөөнүн натыйжасынун конкреттүүлүгү жана баалуулугу олуттуу артмак эле. Тилекке каршы диссертация жана авторефератта окуу предметтерине таандык эмпирикалык маалыматтар эпизоддук мүнөздө гана учурайт.

4. Диссертациянын текстинде илимий стилистиканын нормаларынан четтеп кеткен жагдайлар арбын. М. Калька формасындагы чар жайыт түшүнүксүз сүйлөмдөр көп кездешет. Терминологиялык базасы да стихиялуу булактарга өз алдынча ой тыянактарга негизделген.

Арийне аталган кемчиликтер диссертациянын сапатын төмөндөтөт, бирок анын теориялык жана практикалык натыйжаларына олуттуу таасир эте албайт. Айтышева Жаңыл Токтосуновнанын «Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» деген аталыштагы кандидаттык диссертациясын өз алдынча аткарылган изилдөө катары кароого болот.

Изденүүчү Айтышева Жаңыл Токтосуновнанын «Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» аттуу педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарына ылайык келет. Ал эми изденүүчү Айтышева Жаңыл Токтосуновна 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына тагыктуу деп эсептөөгө болот.

Расмий оппонент:

Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин
профессору, педагогика илиминин

доктору

Алимбеков А.

А. Алимбековдун колун тастыктайм:

11.11.2020
май